

ΑΡΧΕΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΚΑΙ

ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

«Τὸ γὰρ αὐτὸ νοεῖν ἐστὶν τε καὶ εἶναι»
ΠΑΡΜΕΝΙΑΔΗΣ

ΤΑΚΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΑΙ

Heinrich Rickert τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Heidelberg.
— Karl Joël τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Basel. — Ernst Hoff-
man τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Heidelberg. — Erich Frank,
τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Marburg. — Guido Calogero τακτ.
καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ρώμης. — Ραφ. Δήμου, καθ. τοῦ Πανε-
πιστημίου Harvard τῶν Ἡν. Πολ. τῆς Ἀμ. — Κ. Τριανταφυλλόπου-
λος τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν. — August Faust
ὑφηγ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Heidelberg. — Μιχ. Τσαμαδὸς σύμβου-
λος ἐπικρατείας. — Χ. Τζωρτζόπουλος ἔκτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου
Θεσσαλονίκης. — Franz Boehm ὑφηγ. τοῦ Πανεπιστημίου Heidelberg
— Παν. Κανελλόπουλος ὑφηγ. Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. — Κωνσταν-
τῖνος Τσάτσος ἔκτ. καθ. Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. — Ἰωάν. Θεοδορα-
κόπουλος ὑφηγ. Πανεπιστημίου Θεσβνίκης. — Θεμ. Τσάτσος ὑφηγ.
Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ: Κ. Σ. ΠΑΠΑΔΟΓΙΑΝΝΗ

ΨΑΡΡΩΝ 41

1932

L. Levy Brühl: Les fonctions mentales dans les sociétés inférieures.— Mentalité primitive.— L'âme primitive.

A. Les fonctions mentales dans les sociétés inférieures.

Εἰς προηγούμενον μας σημείωμα (πρβλ. Ἀρχ. Φιλοσοφ. ἔτος Γ' τεύχος 2) εἶδομεν ὅτι ἡ μελέτη τῆς νοοτροπίας τῶν πρωτογόνων φυλῶν καὶ αἱ ἐκδηλώσεις τῆς πνευματικῆς αὐτῶν ζωῆς ἀπετέλουν τὸ περιεχόμενον τοῦ τότε ἐξετασθέντος τελευταίου ἔργου τοῦ διακεκριμένου γάλλου σοφοῦ καὶ κοινωνιολόγου. Τὸ ἔργον ἐκεῖνο μετὰ τῶν ἤδη ἐρευνομένων (προγενεστέρων) τριῶν συγγραμμάτων ἀποτελοῦσιν ἓν ὅλον. Ἐν τῷ πρώτῳ τούτῳ κατὰ τὴν σειρὰν τῆς ἐκδόσεώς των βιβλίων ἐκτίθενται οἱ κανόνες καθ' οὓς λειτουργεῖ ἡ νοοτροπία τῶν πρωτογόνων, ἐνῶ τὰ τρία ἄλλα περιλαμβάνουσι κυρίως πλουσιώτατον ὑλικὸν χρησιμεῖον πρὸς καλλιτέραν ἐπεξηγήσιν καὶ ἐπιβεβαίωσιν τῶν ἐν ἐκείνῳ ἐκτεθεισῶν ἀρχῶν καὶ βάσεων. Ἡ μελέτη τῆς νοοτροπίας τῶν πρωτογόνων, τῶν ὀμαδικῶν ἢ συλλογικῶν αὐτῶν παραστάσεων καὶ τοῦ τρόπου τῆς συνδέσεώς των θὰ δυνηθῆ, κατὰ τὸν κ. Levy Bruhl νὰ ρίψῃ ὀλίγον φῶς ἐπὶ τῆς γενέσεως τῶν λογικῶν ἡμῶν ἀρχῶν καὶ τῶν λογικῶν κατηγοριῶν, διότι αἱ ἀνώτεροι πνευματικαὶ λειτουργίαι τοῦ ἀνθρώπου πρέπει νὰ ἐξετασθῶσιν ὄχι ἐν τῷ ἀτόμῳ ἀλλ' ἐν τῇ ἐξελίξει τοῦ γένους.

Οἱ κοινωνικοὶ θεσμοὶ μιᾶς κοινωνίας εἶνε ἀποτέλεσμα τῶν ὀμαδικῶν αὐτῆς παραστάσεων καὶ ἀμφοτέρω τῆς νοοτροπίας αὐτῆς. Τὴν νοοτροπίαν ταύτην τῶν κατωτέρων φυλῶν ὁ συγγραφεὺς προτίθεται νὰ ἐρευνήσῃ διὰ τῆς μελέτης τῶν γενικωτέρων νόμων εἰς τοὺς ὁποίους ὑπήκουσιν αἱ συλλογικαὶ αὐτῶν παραστάσεις.

Κατὰ τὰς κρατούσας ἐν τῇ ψυχολογίᾳ ἀντιλήψεις ἢ «παραστάσεις» εἶνε κατ' ἐξοχὴν φαινόμενον τοῦ νοός, γνωστικόν (κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰ φαινόμενα αἰσθήσεως, κινητήρια κτλ.). Προκειμένου ὅμως περὶ τῶν πρωτογόνων δὲν πρέπει νὰ ἐννοήσωμεν οὕτω τὰς ὀμαδικὰς ἢ συλλογικὰς παραστάσεις. «Ἡ πνευματικὴ ἐνέργεια τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν δὲν εἶνε ἀρκετὰ διαφοροποιημένη διὰ νὰ χωρίσῃ τὰ ἀντικείμενα ἢ τὰς εἰκόνας αὐτῶν ἀπὸ τὰ αἰσθήματα, τὰς συγκινήσεις ἢ καὶ τὰ παθήματα τὰ ὑπ' αὐτῶν προκαλούμενα. Δι' αὐτοὺς ἢ «παραστάσεις» περιέχει ἀναμειγμένα πάντα τὰ ἀνωτέρω στοιχεῖα· ἄλλως τε καὶ τὰς συλλογικὰς παραστάσεις ἀποκτῶσι τὰ μέλη τῶν φυλῶν αὐτῶν ὑπὸ συνθήκας αἱ ὁποῖαι ἐμποιοῦσιν ἰδιαιτέρως μεγάλην ἐντύπωσιν (κατὰ τὰς τελετουργίας τῆς ἐφηβότητος καὶ τῆς μύσεως). Αἱ παραστάσεις τῶν πρωτογόνων ἔχουν χαρακτῆρα μυστικιστικόν ἐν τῇ ἐννοίᾳ ὅτι ὁμοῦ μετὰ τῆς ὑπάρ-

στικῶν αὐτῶν ἰδιοτήτων, μετέχοντα διαρκῶς ἀλλήλων ἢ ἀποκλείοντα ἀλλήλα.

Αἱ γλῶσσαι τῶν πρωτογόνων εἶνε ἀπόδειξις τοῦ πόσον ὀλίγον ἀφαιρεῖ ἢ προ-λογικὴ νοοτροπία. Κοινὸς χαρακτήρ ὄλων τῶν γλῶσσῶν αὐτῶν εἶνε ὅτι προσπαθοῦσι νὰ ἐκφράζωσι σωρείαν συγκεκριμένων λεπτομερειῶν τὰς ὁποίας αἱ ἰδικαί μας γλῶσσαι ὑπονοοῦσι ἢ δὲν ἐκφράζουσι καθόλου. Δὲν ὑπάρχει π. χ. λέξις «δένδρον» ἀλλὰ λέξις διὰ πλεῖστα εἶδη δένδρων, ὁμοίως διὰ τοὺς ἰχθεῖς· οἱ χρόνοι τῶν ῥημάτων ἔχουν πολλοὺς τύπους ἀναλόγως τοῦ ἂν εἶνε ἓν, δύο, τρία ἢ καὶ τέσσαρα πρόσωπα, ἀναλόγως τοῦ πότε ἀκριβῶς γίνεται ἢ δηλουμένη πράξις κτλ. κτλ. Ὅμοίως αἱ λέξεις δὲν ἀρκοῦνται εἰς τὸ νὰ ἐκφράσωσι τὸ ἀντικείμενον ἀλλὰ δίδουσι καὶ λεπτομερείας ὡς πρὸς τὰς διαστάσεις, τὸν τρόπον τῆς κινήσεως αὐτῶν ἀναλόγως τῶν περιστάσεων κτλ. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς προσθήκης προσυνθετικῶν ἢ ἐπισυνθετικῶν μορίων. Διὰ τοῦτο καὶ αἱ γλῶσσαι τῶν πρωτογόνων φυλῶν εἶνε πλουσιώταται εἰς λέξεις. Τὴν ἐκφρασιν τῶν ἀντικειμένων διὰ λέξεων συμπληροῦσι διὰ κινήσεων, εἰς πολλὰς δὲ κοινωνίας πρωτογόνων ὑφίστανται ἀκόμη γλῶσσαι ὁλόκληροι διὰ νοημάτων χρησιμοποιοῦμενα ἐκ παραλλήλου πρὸς τὰς διὰ λέξεων· ἀμφοτέρω τὰ εἶδη εἶνε προϊόντα τῆς αὐτῆς νοοτροπίας. Ὁ πλοῦτος τῶν λέξεων εἶνε καὶ αὐτὸς προϊόν τῆς μυστικιστικῆς νοοτροπίας. Αἱ λέξεις μετέχουσι καὶ ὄλων τῶν μυστικιστικῶν δυνάμεων τῶν ἀντικειμένων, ἢ δὲ χρήσις αὐτῶν δὲν ἠμπορεῖ νὰ εἶνε ἀδιάφορος ἀλλ' ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν περιστάσεων. Ἐπὶ παραδείγματι πρὸς ἐκφρασιν βαθμοῦ τινος συγγενείας ἢ γυνῆ θὰ χρησιμοποιοῦσιν διάφορον λέξιν ἀπὸ τὸν ἄνδρα.— Ἡ ἀρίθμησις ἀποδεικνύει τὴν ἐπικράτησιν τῶν αὐτῶν ἀρχῶν. Αἱ πλέον ὀπισθοδρομικαὶ φυλαὶ ἔχουσι ἀριθμοὺς μόνον διὰ τὸ ἓν καὶ τὸ δύο, ἐνίοτε δὲ καὶ διὰ τὸ τρία· δὲν ἔπεται ὅμως ὅτι καὶ δὲν εἶνε εἰς θέσιν νὰ ἀριθμήσωσι περαιτέρω. Τὸ πράττουσιν ὅμως κατὰ τρόπον ἐντελῶς συγκεκριμένον. Ἡ μνήμη των διατηρεῖ τὴν εἰκόνα συνόλου τινὸς ἀντικειμένων, εἶνε δὲ εἰς θέσιν βλέποντες ἐκ νέου τὸ σύνολον νὰ ἀντιληφθῶσιν ἐὰν ἐλλείπει κανὲν ἀντικείμενον. Ἡ πρόσθεσις ἢ ἀφαίρεσις γίνεται διὰ τῆς παραστάσεως τῶν κινήσεων προσθήκης ἢ ἀφαιρέσεως. Ἡ ἐν γένει ἀρίθμησις γίνεται τῇ βοήθειᾳ τῶν δακτύλων καὶ ἄλλων μερῶν τοῦ σώματος ὅπου κυρίως ὄρος συγκρίσεως δὲν εἶνε ὁ ἀριθμὸς ἀλλ' ἡ θέσις, τὸ μέρος τοῦ σώματος τὸ ὁποῖον δεικνύεται ταυτοχρόνως διὰ τῆς χειρός.— Καὶ οἱ ἀριθμοί, ἢ μᾶλλον αἱ λέξεις αἱ δηλοῦσαι ἀριθμοὺς, ὡς καὶ τὰ ὀνόματα, μετέχουσι καὶ οὗτοι μυστικιστικῶν ἰδιοτήτων καὶ διὰ τοῦτο ἀποτελοῦσιν, ἕκαστος ἐξ αὐτῶν, ὀλονεὶ ἀνεξαρτήτους ὀντότητας μὲ ἰδίας μυστικιστικὰς δυνάμεις. Αἱ ἰδιότητες αὗται τῶν τριῶν πρώτων ἀριθμῶν διετηρήθησαν καὶ εἰς αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς πλέον προηγμένους λαοὺς εἰς τὰς θρησκείας καὶ τὰς μεταφυσικὰς αὐτῶν.

Τὸ τρίτον μέρος τοῦ βιβλίου εἶνε ἀφιερωμένον εἰς τὴν ἐξέτασιν διαφορῶν θεσμῶν περιλαμβανόντων παραστάσεις εἰς τὰς ὁποίας κυριαρ-

χει ή μέθεξις και χρησιμεύει οίονει εις τήν βάσανον τής αληθείας τής τεθείσης αρχής. — **Κυνήγιον.** Διά τήν επιτυχίαν δέν άρκοῦσιν οί άντικειμενικοί όροι: όπλα έν καλή καταστάσει, παγίδες κτλ. άπαιτοῦνται και άλλοι όροι μυστικιστικής φύσεως, πολλοί και ποικίλοι, εκ τών οποίων άλλοι μέν πρέπει νά προηγηθῶσι του κυνηγίου και άλλοι νά επακολουθήσωσι. Του κυνηγίου προηγούνται χοροί, πράξεις μαγείας και νηστεία. Σκοπός των εινε νά εξαναγκασθῶσι τά ζῶα νά προσέλθωσι άνευ αυτών οί αντικειμενικοί όροι του κυνηγίου δέν έχουν καμμίαν αξίαν. Μετά τό κυνήγιον άλλαι τελεται και διατυπώσεις έχουν σκοπόν νά εξιλεώσωσι τό πνεῦμα όχι μόνον τών φονευθέντων ζώων αλλά και τό πνεῦμα του γένους του ζώου. — Διά τήν **Αλιείαν** υπάρχουν και τηροῦνται ανάλογοι συνήθειαι. — **Πόλεμος.** Αί διάφοροι συνήθειαι αι σχετιζόμεναι προς τον πόλεμον έχουν τον ίδιον χαρακτήρα: άλλως τε και ο πόλεμος, δια τās πρωτόγονους κοινωνίας, δέν διαφέρει σχεδόν του κυνηγίου. Πρό τής ενάρξεως των επιχειρήσεων έχομεν χορούς, νηστείας, καθαρμούς, άποχάς, εξέτασιν των ονείρων, άπαγορεύσεις άφορώσας τους μή πολεμοῦντας, μαγείας εναντίον του έχθρου, φυλακτά, διάφορα φάρμακα διά νά γίνουν άτρωτοι, προσευχάς κτλ. έπίσης παρακλήσεις άπευθυνομένας εις τά άλογα, εις τά όπλα, τέλος μετά τήν μάχην προσευχάς προς εξιλέωσιν των ψυχών των θανόντων κτλ.

Πολύ δυσκολώτερον εινε εις ήμας καταληπται αι τελετουργίαι αι άποσκοπούσαι νά εξασφαλίσωσι τήν κανονικότητα των ώρων του έτους, τήν φυσιολογικήν παραγωγήν τής συγκομιδής, τήν συνήθη άφθονίαν των καρπών, των έντόμων, των δια τήν τροφήν χρησίμων ζώων κλπ. Δι' ήμας ή φύσις άποτελει τάξιν αντικειμενικήν άμετάδλητον. Διά τον πρωτόγονον, τούναντίον, έχει βάσιν μεταφυσικήν αλλά ταυτοχρόνως συνδέεται με τήν κοινωνικήν ομάδα δια δεσμών άμοιβαίας εξαρτήσεως. Μία τοιαύτη τελετή εινε ή λεγομένη *intichiuma* ή όποία σκοπόν έχει νά αυξήση τον αριθμόν των ζώων ή φυτών των άποτελούντων τό σύμβολον (*totem*) ομάδος τινός. Η τελετή συνίσταται εις χορούς, άπομιμήσεις των κινήσεων του ζώου: κατ' αυτάς επιδιώκεται και επιτυγχάνεται ή πλήρης κοινωνία μετά του ζώου εκείνου, ή μέθεξις εις τήν φύσιν του. — "Ο,τι εις τās πλέον όπισθοδρομημένας εκ των άγρίων φυλών ενεργοῦσιν όλα τά μέλη μιās ομάδος, τουτο εις περισσότερον προηγμένας ανατίθεται εις ένα άτομον, τον αρχηγόν ή βασιλέα ο όποιος παίζει τότε ρόλον ανάλογον προς τήν βασιλίσσαν μιās κυψέλης. Αυτός εξασφαλίζει τήν κανονικότητα τής βροχής, τήν άφθονίαν τής παραγωγής κλπ. Η ισχύς αυτη του βασιλέως διατηρεϊται και μετά θάνατον.

Η κοινότης τής ούσίας των διαφόρων μελῶν τής οικογενείας γίνεται έπίσης καταφανής εις τās σχέσεις μεταξυ του τέκνου και του πατρός ή τής μητρός του ή μεταξυ του τέκνου και των δύο γονέων του. Αί σχετικά διατυπώσεις αρχίζουν από τής έγκυμοσύνης και εξακολουθοῦν και πολυ πέραν τής γεννήσεώς του. Έφ' όσον διαρκει ή έγκυμοσύνη ο σύζυγος υποβάλλεται εις σωρείαν προφυλάξεων εκ φόβου μήπως ειτε διαία τις

κίνησίν του, εἴτε ἄλλη τις πράξις του ἐπηρεάσῃ τὸ ἔμβρυον. "Όταν τὸ παιδί ἀσθενήσῃ ὁ πατήρ παίρνει τὰ ἰατρικὰ διότι οἱ δύο ὄργανισμοὶ ἀποτελοῦν, μυστικιστικῶς, ἓνα μόνον. "Όταν δὲ πρόκειται ὁ νέος νὰ μνηθῆ (κατὰ τὴν ἐφηβότητά του) ἢ μήτηρ ὑπόκειται εἰς πλείστας ἀπαγορεύσεις καὶ στερήσεις διὰ νὰ μὴ ἐπηρεάσῃ δυσμενῶς τὸ παιδί της.—

Ἀσθένεια. Πρωτίστως παρατηροῦμεν ὅτι καὶ αὕτη ἡ ἔννοια τῆς ἀσθενείας εἶνε μυστικιστικῆς φύσεως· δηλ. ἡ ἀσθένεια θεωρεῖται ὡς ὑφειλομένη πάντοτε εἰς τὴν ἐνέργειαν ἀοράτου τινὸς καὶ μὴ ἀπλοῦ παράγοντος· ὁ ἀσθενὴς εὐρίσκεται ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ἐπιδλαβοῦς τινος ἐνεργείας. Συνέπεια εἶνε ὅτι ὁμοίας φύσεως θὰ εἶνε καὶ ἡ ἐνέργεια πρὸς διάγνωσιν τῆς ἀσθενείας· ταύτην θὰ ἐνεργήσῃ μόνον ἄνθρωπος δυνάμενος νὰ ἔλθῃ εἰς ἐπαφήν πρὸς τὰ πνεύματα καὶ ἔχων τὴν δύναμιν νὰ τὰ ἐκβάλλῃ. Τὰ φυσικὰ συμπτώματα τῆς ἀσθενείας δὲν ἔχουν καμμίαν σημασίαν· δὲν πάσχει τὸ σῶμα ἀλλ' ἡ ψυχὴ.— Μυστικιστικὴ θὰ εἶνε καὶ ἡ θεραπεία ἐξαρτωμένη μόνον ἐκ τῶν δεσμῶν καὶ μεθέξεων πνευματικῆς μορφῆς. Διὰ τοῦτο καὶ τὰ φάρμακα τῶν λευκῶν δὲν ἔχουν καμμίαν ἀξίαν διὰ τοὺς μαύρους.— **Θάνατος.** "Όπως τὴν ἀσθένειαν οὕτω καὶ τὸν θάνατον οἱ πρωτόγονοι τὸν ἀντιλαμβάνονται κατὰ τρόπον μυστικιστικόν. Ὁ θάνατος ποτὲ δὲν εἶνε φυσικός, ποτὲ δὲν εἶνε συνέπεια φυσικῶν αἰτίων καὶ ὅταν ἀκόμη τὸ πρᾶγμα εἶνε καταφανέστατον. Ὁ θάνατος εἶνε πάντοτε ἄμεσος συνέπεια τῆς ἐνεργείας πνεύματός τινος. Ὁ θάνατος θεωρεῖται πάντοτε ὡς «ἠίαιος» δηλαδὴ θεωρεῖται πάντοτε ὡς φόνος, δολοφονία, ἠθελημένος καὶ ἐκ προμελέτης ἐκτελεσθεὶς ὑπὸ προσώπου τινὸς διὰ μαγικῆς ἐνεργείας. Ἐξ οὗ καὶ αἱ ἄπειροι καὶ φοβεραὶ δίκαι ἐπὶ μαγείᾳ καταλήγουσαι πάντοτε εἰς τὴν θανάτωσιν τοῦ κατηγορουμένου ὡς μάγου. Πρὸς ἀνεύρεσιν τῆς αἰτίας τοῦ θανάτου χρησιμεύει πρωτίστως ἡ μαντεία καὶ ἡ βάσανος τοῦ δηλητηρίου. Ἡ μαντεία πρόκειται πολλάκις νὰ δείξῃ τὴν διεύθυνσιν ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἦλθεν ἡ αἰτία τοῦ θανάτου καὶ τοῦτο δεικνύει τὴν μυστικιστικὴν σημασίαν τὴν ὁποίαν κατέχει ὁ χῶρος εἰς τὰ ὄμματα τῶν ἀγρίων.

Διὰ τὴν προ-λογικὴν νοοτροπίαν κάθε ἀσύνηθες φαινόμενον θεωρεῖται ὡς ἐνδείξις, σημεῖον, καὶ ταῦτοχρόνως ὡς αἰτία κακοῦ, δυστυχίας τινός. Συγχρόνως ὅμως καὶ ἡ δυστυχία, τὸ κακόν, θεωρεῖται ὡς ἡ αἰτία τοῦ σημείου. Τὸ τοιοῦτον ἐξηγεῖται μόνον ὡς ἐκ τοῦ νόμου τῆς μεθέξεως τοῦ διέποντος τὰς παραστάσεις αὐτάς. Ἀλλὰ τὰ φαινόμενα αὐτὰ τὰ ὁποῖα θὰ προήγγελλον τὰ συμβησόμενα δυστηγήματα λαμβάνουσι χώραν σπανίως ἐνῆ τὸ συμφέρον τοῦ ἀτόμου νὰ γνωρίζῃ τί θὰ συμβῆ εἶνε προφανές. Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ προκληθῶσι καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον χρησιμεύει ἡ μαντεία. Μέσα τῆς μαντείας εἶνε πρωτίστως τὰ ὄνειρα, ἡ μαντικὴ ῥάβδος, τὸ κρύσταλλον, οἱ ἀστράγαλοι, ἡ πτῆσις τῶν πτηνῶν, αἱ βασάνοι καὶ πολλὰ ἄλλα. Ἡ μαντεία δὲν ἀφορᾷ ὅμως μόνον τὸ μέλλον, ἀλλ' ἀναφέρεται καὶ εἰς τὸ παρελθόν (ἀνεύρεσις αἰτίας ἐπισυμβάντος θανάτου, ὡς εἶδομεν) καὶ τὸ παρόν.— **Μαγεία.** Ἡ

μετάβασις ἐκ τῆς μαντείας εἰς τὴν μαγείαν εἶνε ἀνεπαίσθητος· καὶ αἱ δύο βασίζονται ἐπὶ τῶν αὐτῶν ὀμαδικῶν παραστάσεων καὶ τῶν μυστικιστικῶν συνδέσεων· ἐν τῇ πρακτικῇ δὲ ἢ μία συμπληροῖ τὴν ἄλλην. Ἡ σχέσις μαγείας εἶνε μυστικιστικῆς φύσεως. Τῆς αὐτῆς φύσεως εἶνε καὶ αἱ διάφοροι ἀπαγορεύσεις αἱ ἀφορῶσαι ἀπογῆν ἀπὸ ὀρισμένας τροφάς, ὡς καὶ αἱ σχετιζόμεναι πρὸς ἐνδυμασίαν ἢ μᾶλλον τὰ κοσμήματα καὶ τὰ διάφορα ἀντικείμενα πού φέρουσιν οἱ ἄγριοι (πτερὰ πτηνῶν, χάνδρες, χρωματισμοί, tatouages κλπ.)· ὅλα αὐτὰ εἶχον σκοποὺς μεβάσειν τὴν μυστικιστικὴν μέθεξιν· τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν λεγομένην «συμπαθητικὴν μαγείαν».

Εἰς τὴν ζωὴν τῶν πρωτογόνων σπουδαίαν θέσιν κατέχουν αἱ σχετικαὶ πρὸς τοὺς νεκροὺς συνήθειαι ἢ ἀκριβέστερον αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὰς σχέσεις μεταξὺ τῶν ζῶντων καὶ τῶν νεκρῶν. Εἰς τὰ ὄμματα τῶν οἱ νεκροὶ δὲν εἶνε χωρισμένοι ἀπὸ τοὺς ζῶντας ὑπὸ τινος ἀνυπερβάτου χάσματος· τούναντίον εὐρίσκονται εἰς διαρκεῖς μεταξὺ τῶν σχέσεις· μεῖς ἄλλας λέξεις οἱ πρωτόγονοι ζῶσιν διαρκῶς μετὰ τοὺς νεκροὺς τῶν οἱ νεκροὶ εἶνε μέλη καὶ μάλιστα μέλη σπουδαῖα τῆς κοινωνίας, τῆς «κοινωνίας — συμβιώσεως». Αἱ σχετικαὶ ὅμως πρὸς τοὺς νεκροὺς συνήθειαι διακρίνονται τῶν λοιπῶν παραστάσεων διότι ἔχουν ἀκόμη καταφανέστερον προ-λογικὸν χαρακτήρα. Αἱ λοιπαὶ παραστάσεις τῶν πρωτογόνων ὑφίστανται κάποιον περιορισμὸν καὶ ἔλεγχον ἀπὸ μέρους τῆς ἀντικειμενικῆς φύσεως· προκειμένου ὅμως περὶ τῶν ἔξεων τῶν ἀναφερομένων εἰς τοὺς νεκροὺς κανεὶς φραγμὸς δὲν ὑπάρχει. Ὁ νόμος τῆς μεθέξεως κυριαρχεῖ ἀπολύτως. Οἱ νεκροὶ ἄλλοτε μὲν ἀποτελοῦσι χωριστὴν κοινωνίαν εἰς τὸν «ἄλλον κόσμον», καὶ ἄλλοτε ἐπειθαίνουσι κάθε στιγμὴν εἰς τὸν ἐδῶ. Μάλιστα καὶ αἱ λέξεις «ζῶν» καὶ «νεκρὸς» δὲν ἔχουν τὴν σημασίαν πού ἔχουν δι' ἡμᾶς, δὲν εἶνε ἔννοια ἀποκλείουσαι ἀλλήλας. Ὁ νεκρὸς εἶνε «κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον νεκρὸς» ἢ «κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ζῶν», ἀναλόγως τῶν μεθέξεων αἱ ὅποια ἔλαβον χώραν. Αἱ σχετικαὶ μετὰ τοὺς νεκροὺς συνήθειαι ποικίλλουσιν ἀναλόγως τῶν προσώπων, τοῦ γένους ἢ τῆς ἡλικίας τῶν καὶ ἀναλόγως τοῦ εἶδους τοῦ θανάτου τῶν, εἶνε δὲ αἱ μᾶλλον ἐπιμόνως διατηροῦνται καὶ βραδύτατα μεταβαλλόμεναι.

Ὁ ἄνθρωπος ὁ ἐνηλικιωθεὶς, ἐλθὼν εἰς γάμον διέρχεται ἀπὸ τῆς γεννήσεως μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ ἐξ περιόδους· ἀρχίζομεν ὅμως 1) **Ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ μέχρι τῆς κηδείας του.** Ὁ θάνατος διακόπτει βιαίως τοὺς ὑπάρχοντας δεσμούς· γίνεται ὅμως ἀφορμὴ νὰ δημιουργηθοῦν νέοι. Ὁ ἀπαθανὼν εἶνε ἀντικείμενον σεβασμοῦ καὶ φόβου διότι, ἐπειδὴ οἱ νέοι δεσμοὶ μετὰ τὴν κοινωνίαν τοῦ ἄλλου κόσμου δὲν τελειοποιοῦνται εἰ μὴ μετὰ τὰς τελετὰς τῆς κηδείας, ἐνδεχόμενον νὰ προκαλέσῃ τὸν θάνατον καὶ ἄλλων ἀνθρώπων διὰ νὰ ἔχῃ συντροφιά εἰς τὴν μοναξιά του. Ἐνόσω ὁ θανὼν δὲν ἔχει ταφῇ θεωρεῖται ὅτι καὶ ἡ ψυχὴ του διαμένει ἐκεῖ πλησίον τοῦ σώματός του, γύρω ἀπὸ τὴν ἀλύδην του κλπ. καὶ αὐτὸ αὐξάνει τοὺς φόβους. Μόνον ἡ κηδεία θὰ τα-

κτοποιήσῃ ὀριστικῶς τὴν θέσιν τοῦ θανόντος ὁ ὅποιος ἱκανοποιημένος πλέον παύει νὰ εἶναι ἐπίφοβος. 2). Ἡ δευτέρα περίοδος εἶνε : **Ἀπὸ τῆς κηδείας μέχρι τέλους τοῦ πένθους.** Ὁ χρόνος αὐτὸς ποικίλλει. Καίτοι ὁ θανὼν δὲν εἶνε πλέον ἐπίφοβος οὐχ ἥττον κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ ἐξακολουθοῦν οἱ συγγενεῖς νὰ τοῦ φέρουν τροφίμα καὶ προσφορὰς διὰ νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν εὐμένειάν του. Ὑφίστανται δηλαδὴ πάντοτε δεσμοὶ τινες οἱ ὅποιοι παύουν καὶ οὗτοι διὰ τῆς τελετῆς τοῦ τέλους τοῦ πένθους· κατὰ τὴν τελετὴν ταύτην οἱ συγγενεῖς θραύουν ἕνα ὅστον ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ ὅπου πλέον θὰ παραμείνῃ ὀριστικῶς ὁ νεκρὸς διαλυομένων ὀριστικῶς τῶν δεσμῶν τούτου πρὸς τὴν κοινωνίαν τῶν ζώντων. Κατὰ τὸ χρονικὸν αὐτὸ διάστημα θὰ ἀποσυντεθῇ τὸ σῶμα. — Γενικὸν ἔθιμον ὄλων τῶν πρωτογόνων φυλῶν εἶνε νὰ θάπτωσι μετὰ τοῦ νεκροῦ, ἢ καὶ ἀπλῶς νὰ καταστρέψωσι, πᾶν ὅ,τι ἀνήκειν εἰς τὸν θανόντα· ὅπλα κυνηγιοῦ καὶ ἄλλα ἀντικείμενα καὶ ἐργαλεῖα ἀλμείας, ζῶα κλπ.) Ὁ λόγος δὲν εἶνε ὁ πολλακίς προβληθεὶς ὅτι θὰ ἔχη ἀνάγκην αὐτῶν· ἡ ἀληθὴς αἰτία εἶνε συνέπεια τοῦ μυστικιστικοῦ δεσμοῦ τῆς μεθέξεως ὁ ὅποιος συγδέει τὸν ἄνθρωπον πρὸς τὰ ἀνήκοντα εἰς αὐτόν : τὰ πράγματα ταῦτα εἶνε ἐπέκτασις τῆς προσωπικότητός του, εἶνε μέρος αὐτοῦ, ὅπως καὶ τὸ ὄνομά του, καὶ εἰς κανένα ἄλλον δὲν ἐπιτρέπεται νὰ κάμῃ χρήσιν αὐτῶν· διὰ τοῦτο καὶ οἱ συγγενεῖς ἢ τὰ καταστρέφουσι ἢ τὰ ἀποθέτουσι εἰς τὸν τάφον μαζὺ μὲ τὸν νεκρόν. Λογικὴ τούτου συνέπεια εἶνε καὶ τὸ σήμερον εἶτι σιωζόμενον ἔθιμον τοῦ νὰ καίουν τὴν σύζυγον τοῦ θανόντος, ἢ τὸ τῆς αυτοκτονίας ταύτης. Ὁ θάνατος δὲν διαλύει τὸν μυστικιστικὸν δεσμόν τῆς κυριότητος, διὰ τοῦτο καὶ μέχρι τῆς τελετῆς τοῦ θανάτου ἡ χήρα ὑπόκειται εἰς διαφοροὺς περιορισμοὺς τὴν ἀκριβεστάτην τήρησιν τῶν ὁποίων ἐπιβλέπουσιν οἱ λοιποὶ συγγενεῖς. Ὡς ἐν παρενθέσει θὰ εἴπομεν ὅτι τὸ δικαίωμα κυριότητος τῶν ζώντων εἶνε διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους «ἱερόν» καὶ δὲν χρειάζονται καὶ ἰδιαίτεραι προστατευτικαὶ διατάξεις διότι κανεὶς δὲν ἀποφασίζει νὰ χρησιμοποιήσῃ πρᾶγμα ἀποτελοῦν μέρος ἄλλου ἀνθρώπου. 3) **Περίοδος ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ πένθους μέχρι τῆς νέας ἐνσαρκώσεως.** Βεβαίως παύουν οἱ φανεροὶ δεσμοὶ μὲ τὸν θανόντα ἀλλὰ ὅχι καὶ ὅλοι ἀφοῦ τὰ μέλη τῆς κοινωνίας στρατολογοῦνται κατ' ἀνάγκην ἀπὸ τοὺς θανόντας. Ἐκτὸς τούτου πλεῖστα ἀπὸ τὰς τελετουργίας τῶν ἀγρίων φυλῶν ἔχουσι ὡς ἀντικείμενον τοὺς θανόντας προγόνους. Ὅταν γεννᾶται ἐν παιδίον θεωρεῖται ὅτι ἐπανέρχεται εἰς τὸν κόσμον ὀρισμένην προσωπικότης τὴν ὁποίαν θὰ προσπαθήσουν νὰ βεβαιώσουν ὡς ἐκ τῆς ὁμοιότητος ἢ διακριτικοῦ τινος σημείου ἢ ὅπωςδήποτε ἄλλως. Ἡ γέννησις εἶνε ἀπλῶς, ὡς καὶ ὁ θάνατος, ἢ μετάβασις ἀπὸ μιᾶς καταστάσεως εἰς ἄλλην, εἶνε ἐπανασάρκωσις ἢ ὁποία δὲν εἶνε ἀμέσως τελεία ἀλλὰ καθίσταται τοιαύτη βαθμηδόν (διὰ τῆς τελετῆς τῆς ἐφηβότητος). Ἡ γέννησις εἶνε πρᾶξις μυστικιστικὴ : τὸ τέκνον δὲν εἶνε ἀμέσως συνεπεία τῆς γονιμοποιήσεως· δυνατὸν νὰ ἔλθῃ καὶ ἄνευ αὐτῆς· ἢ γονιμοποιήσις ἀπλῶς παρασκευάζει τὴν μητέρα διὰ νὰ φέρῃ εἰς τὸν

είνε αναπότρεπτοι: οί μάγοι ἔχουν εἰς τὴν διάθεσίν των ὅλα τὰ κακοποιὰ πνεύματα. Τῆς ἐνεργείας τοῦ μάγου μόνον ἰσχυροτέρα μαγικὴ ἐνέργεια ἢμπορεῖ νὰ κατισχύσῃ. Περὶ τῆς ἐπιρροῆς τῶν ἀποθανόντων εἶδομεν ἀνωτέρω.

Εἶδομεν ὅτι τὰ φαινόμενα συνδέονται διὰ τοὺς πρωτογόνους, διὰ μυστικιστικῶν προκαταβολικῶν συνδέσμων καὶ ὀφείλονται πάντοτε εἰς τὴν ἐνέργειαν ἀοράτων δυνάμεων τῶν ὁποίων τὸν σκοπὸν ἐρμηνεύουσιν οἱ ἄνθρωποι. Πολλὰκις ὁμοῦ αἱ δυνάμεις αὗται ἐκδηλοῦσι τὴν θέλησίν των καὶ ἀμέσως: τοιοῦτον χαρακτῆρα ἔχουν τὰ ὄνειρα καὶ οἱ οἰωνοὶ καλοὶ ἢ κακοί. Ἐάν οἱ οἰωνοὶ δὲν ἔλθουν μόνον των οἱ πρωτόγονοι θὰ τοὺς προκαλέσωσι διὰ τῆς μαντείας, τῶν βασάνων κ. λ. Εἰς τὰ ὄνειρα ὁ πρωτόγονος ἔχει ἀπόλυτον πεποιθήσιν διότι θεωρεῖ ὅτι εὐρίσκεται τότε εἰς ἄμεσον ἐπικοινωνίαν μὲ τὰ πνεύματα ποὺ τοὺς φυλάττουν καὶ τοὺς καθοδηροῦν. Ἡ ἀντίφασις ἢ ἡ ἀσυναρτησία δὲν παίζει κανένα ρόλον. Ὅχι μόνον τὰ γεγονότα τῶν ὁνείρων θεωροῦνται ἀληθῆ, καὶ οἱ πρωτόγονοι θεωροῦσιν ἑαυτοὺς ὑποχρεωμένους νὰ ὑπακούσωσι καὶ ἐκτελέσωσι τὰ ὑπὸ τῶν ὁνείρων ἐπιτασσόμενα, ἀλλὰ καὶ αἱ πράξεις αἱ κατ' ἄναρ γιγνόμεναι γεννῶσιν εὐθύνην τῶν δῆθεν αὐτουργῶν αὐτῶν. Καμμίαν δὲ δυσκολίαν δὲν γεννᾷ τὸ γεγονός ὅτι ὁ δράστης ἐνδεχόμενον νὰ εὐρίσκετο εἰς μεγάλην ἀπόστασιν ἀπὸ τὸν τόπον τοῦ ὁνείρου διότι ἡ ταυτόχρονος παρουσία εἰς δύο διάφορα μέρη εἶνε τι τὸ ὁποῖον παραδέχεται ἀσυζητητῆ ἢ προ-λογικῆ νοστροπία τῶν πρωτογόνων.

Οἱ οἰωνοὶ δὲν ἀποτελοῦσι μόνον ἐνδειξιν ὡς πρὸς τὸ μέλλον ἀλλὰ εἶνε καὶ θετικὴ βοήθεια, ἐάν εἶνε εὐνοϊκοί, εἰς τὴν ἐπιτυχῆ ἐκτέλεσιν τοῦ ἐπιχειρουμένου: ὁ κακὸς οἰωνὸς ἔχει τὴν ἀντίστροφον σημασίαν. Ἰδιαιτέραν σπουδαιότητα ἔχουσιν ὡς κακοὶ οἰωνοὶ τὰ τέρατα ἢ ἄλλα ἀσυνήθη συμβάντα. Διὰ νὰ γνωρίσωσι τὸ μέλλον οἱ πρωτόγονοι χρησιμοποιοῦσι, πλὴν τῶν ὁνείρων (τὰ ὅποια ἐν ἀνάγκῃ καὶ προκαλοῦσι) καὶ τῶν εἰς τοὺς νεκροὺς ἀπευθυνομένων ἐρωτημάτων καὶ παρακλήσεων, καὶ τὰ ἐντόσθια τῶν ζώων καὶ ἰδιαιτέρως τὸ ἦπαρ τῶν θυσιαζομένων τοιούτων (ἰδίᾳ τῶν χοίρων). Πρὶν ὁμοῦ ἀρχίσῃ ἢ ἐξετάσῃ ἀνάγκῃ νὰ γίνῃ ἢ ἐπαφῇ μὲ τὰς ἀοράτους δυνάμεις, διὰ τῆς ἀπαγγελίας μαγικῶν τιγῶν τύπων καὶ μόνον κατόπιν ἀρχίζει ἢ οἰωνοσκοπία ἢ ὁποία βασίζεται ἐπὶ τῆς μυστικιστικῆς μεθέξεως (καὶ δὲν εἶνε συμβολικῆ οὔτε μηχανικῆ).

Ἐτερον λίαν ἐν χρήσει μέσον πρὸς γνῶσιν πράγματός τινος (μέλλοντος ἢ καὶ παρελθόντος) εἶνε αἱ βάσανοι (ordalies). Εἰς τὰς βασάνους οἱ πρωτόγονοι ἔχουν ἀπόλυτον πεποιθήσιν. Ἡ βάσανος τῶν πρωτογόνων διαφέρει πολὺ τῆς βασάνου τῶν ἀρχαίων ἢ τοῦ μεσαιῶνος ὡς τοῦ μέσου δι' οὗ ἐπαφίεται εἰς τὸν θεὸν νὰ ἀποφανθῇ ἐπὶ δίκης τινός. Εἰς τὸ δηλητηρίον τὸ ὁποῖον δίδεται ἢ εἰς τὸ ζέον ὕδωρ ἀναγνωρίζεται ὑπὸ τῶν πρωτογόνων ἢ μυστικιστικῆ δύναμις νὰ διακρίνωσι τὸν ἀθῶον ἀπὸ τὸν ἔνοχον, ὁ ὁποῖος τότε κηρύσσεται μάγος, ὁπότε ἢ βάσανος χρησιμεύει προσέτι διὰ νὰ καταστρέψῃ τὸ ἐπιδιδάξας καὶ κακοποιόν

σπέρμα τὸ ὁποῖον κατοικεῖ ἐν αὐτῷ. Εἰς τοὺς μάγους ἀποδίδεται ὄχι μόνον ἡ ἱκανότης καὶ ἐπιθυμία νὰ κάμουν κακὸν ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνθρωποφαγία διότι θεωρεῖται πάντοτε ὅτι σκοπὸς τοῦ μάγου εἶνε νὰ φονεύσῃ ἀνθρώπους καὶ νὰ φάγῃ τὰς σάρκας των. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ μάγοι εἶνε τὸ φόβητρον τῶν πρωτογόνων ἀνθρώπων. Ἐγνωεῖται ὅτι καὶ ἐνταῦθα πρόκειται περὶ μυστικιστικῆς ἀνθρωποφαγίας καὶ ὄχι πραγματικῆς.

Ἐνα τυχαῖον γεγονὸς ἢ δυστύχημα δὲν θὰ ἀποδοθῇ εἰς τὰ φυσικὰ αὐτοῦ αἷτια ἀλλὰ εἴτε θὰ θεωρηθῇ ὡς ἐνδειξις μιᾶς δρώσης κακοβούλου θελήσεως ἢ ὡς συνέπεια παραβιάσεως γενικῆς τινος ἀπαγορεύσεως. τοιαῦται δὲ ἀπαγορεύσεις ὑπάρχουσι πλεῖστα καὶ παντὸς εἶδους (ἴδε καὶ Ἄρχ. Φιλοσοφ. ἔτος Γ' τεύχος 2ον σελ. 207). Αἱ συνέπειαι τῶν παραβιάσεων εἶνε ἄλλοτε καθωρισμένα ἐκ τῶν προτέρων (εἰς τὴν τάδε παράθεσιν ἀκολουθεῖ ἡ τάδε συνέπεια), ἄλλοτε συνέπεια τῆς παραβιάσεως θεωρεῖται ὅτι θὰ εἶνε δυστύχημά τι, ἄγνωστον ὅμως ποῖον, μόνον καὶ μόνον διότι ἔλαβε χώραν ἡ παράθεσις. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μάλιστα τὸ δυστύχημα ἢ τὸ γεγονὸς θεωρεῖται ὡς ἐνδειξις ὅτι παρεβιάσθη τύπος τις ἢ ἔθιμον ἢ διάταξις καὶ ἀναζητοῦνται ταῦτα. Ἡ ἐν ἀγνοίᾳ γενομένη παράθεσις δὲν ἀρκεῖ διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὰς συνέπειας. Αἱ προλογικαὶ αὗται συνδέσεις ἐξηγοῦσι καὶ διατί ἐν περιπτώσει βιαίου θανάτου σπεύδουσι νὰ ἐξαφανίσωσι τὸ πτώμα. Θεωροῦσι τὸν θανόντα ὡς μεμολυσμένον δυνάμενον νὰ μεταδώσῃ τὸ μόλυσμα (ὡς ἐκ τῆς κακοβούλου ἐνεργείας ἢ ὁποῖα ὑποτίθεται ὅτι ἐπροκάλεσε τὸν βίαιον θάνατον) καὶ εἰς ἄλλους ζῶντας. (Περὶ τῆς ἀσθενείας ἴδ. ἀνωτ. σελ. 109). Ὅπως τὰ δυστυχήματα καὶ αἱ ἀποτυχίαι οὕτω καὶ ἡ ἐπιτυχία, εἴτε περὶ καλλιέργειας εἴτε περὶ πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων πρόκειται, ἀποδίδεται ὄχι εἰς τὴν ἱκανότητα τοῦ ἀτόμου ἢ εἰς τὴν καλὴν ποιότητα ἢ τελειότητα τῶν ἐργαλείων του, ἀλλ' εἰς τὴν ἀπαραίτητον βοήθειαν καὶ συνδρομὴν τῶν ἀοράτων δυνάμεων (ἢ ὁποῖα ἐξασφαλίζεται διὰ τῶν ἀνωτέρω περιγραφέντων μέσων). Ἡ γυνὴ ἀντιπροσωπεύει τὴν γονιμότητα διὰ τοῦτο ἢ γῆ δὲν θὰ εἶνε γόνιμος καὶ δὲν θὰ παραγάγῃ καρποὺς ἐὰν δὲν καλλιεργηθῇ ἀπὸ τὰς γυναῖκας· αὕτη εἶνε ἡ ἐξήγησις τοῦ παρατηρουμένου καταμερισμοῦ τῶν ἔργων καθ' ὃν πᾶν ὅτι ἀφορᾷ ἀμέσως ἢ ἐμμέσως τὴν καλλιέργειαν φυτῶν ἢ δένδρων εἶνε ἀνατεθειμένον ἀποκλειστικῶς εἰς τὰς γυναῖκας· πρέπει νὰ ἀποκατασταθῇ ἡ ἐπικοινωνία, ἢ μέθεξις, μετὰ τὴν πηγὴν τῆς γονιμότητος διὰ νὰ ἀποδώσουν καρπὸν τὰ σπαρτὰ καὶ φυτὰ· ἡ ἐργασία τῶν ἀνδρῶν θὰ ἦτο ἄγονος. Ἡ καταλληλότης τῶν ὄπλων κρίνεται ἐπίσης ἐκ τῆς μυστικιστικῆς δυνάμεως τὴν ὁποῖαν προσέδωκαν εἰς αὐτὰ τὰ μάγια τοῦ μάγου—ἱατροῦ. Συνέπεια εἶνε ὅτι ὁ πρωτόγονος θεωρεῖ ὅτι δύναται νὰ ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ του ἄνευ μέσου τινός, διὰ τῆς ἀπλῆς του ἐπιθυμίας καὶ θελήσεως.

Τὴν ἐμφάνισιν, μεταξὺ αὐτῶν, τῶν λευκῶν εὐρωπαϊῶν, οἱ μαῦροι ἐξήγησαν ἀμέσως ἐπὶ τῇ βάσει τῶν γενικῶν ἀρχῶν τῆς νοστροπίας των θεωρήσαντες αὐτοὺς ὡς πνεύματα ἀποθανόντων (μαύρων) καὶ ὅλα των

τὰ ὄπλα καὶ ἐργαλεῖα ὡς μετέχοντα τῶν οὐρανίων δυνάμεων τοῦ ἄλλου κόσμου· τὰ βιβλία καὶ τὰ ἔγγραφα ὡς τὰ μέσα διὰ τὴν ἐξάσκησιν τῆς μαντικῆς καὶ οἰωνοσκοπίας, ἄρα ἱερά. Διὰ τοῦτο καὶ ὑπὸ πολλῶν ἀγρίων τὸ νὰ μάθωσιν ἀνάγνωσιν καὶ γραφὴν ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ νὰ ἀσπασθῶσι τὴν θρησκείαν τῶν λευκῶν καὶ νὰ κόψωσι πάντα δεσμόν μὲ τὸν ἰδικόν των κόσμον.

Ἡ ἐπαφὴ τῶν πρωτογόνων κοινωνιῶν πρὸς τοὺς λευκοὺς ὑπῆρξε καταστρεπτικὴ διὰ τοὺς πρώτους τόσο ἀπὸ φυσιολογικῆς ὄσιν καὶ ἀπὸ ἀπόψεως τῶν κοινωνικῶν θεσμῶν. Ἐν ἀρχῇ ὅμως ἀντέταξαν παθητικὴν ἀντίστασιν, ἀποτέλεσμα μιᾶς ἐξ ἐνστίκτου συντηρητικότητος κοινωνιῶν κλειστῶν εἰς τὰς ὁποίας ὅλοι οἱ θεσμοὶ ἦσαν ἀλληλένδετοι. Δὲν ἤθελαν νὰ δεχθῶσι τὰς τροφὰς τῶν λευκῶν ὡς ὑπόπτους, ἠρνοῦντο νὰ δεχθῶσιν εἰς ἀνδότητα μεταβολὴν εἰς τὰ ἔθιμά των. Τὸ άτομον τὸ ὅποτον θὰ ἔπαυε νὰ συμμορφοῦται πρὸς τὰ ὑπὸ τῆς ομάδος ἐπιτασσόμενα θὰ ἐκγρύσσετο μάχος καὶ συνεπῶς ἐχθρός. Ὁ «μισογενετισμὸς» τῶν κοινωνιῶν τῶν πρωτογόνων εἶνε ἄμεσος συνέπεια τῆς ὑποχρέωσης τῶν ἀτόμων νὰ συμμορφῶνται πρὸς τὴν θέλησιν τῆς ομάδος. Ἐξ οὗ καὶ ἡ ἀρνήσις τῶν καθ' ἕκαστον μαύρων νὰ βαπτισθῶσι. Ἦτο εὐκολώτερον νὰ βαπτισθῆ ὁλόκληρος ἡ ομάδα· ὡς συνέβαινε πολλάκις. — Ἀπέναντι τῶν εὐρωπαϊκῶν ἰατρῶν ἡ συμπεριφορὰ τῶν μαύρων ὑπῆρξεν ἀνάλογος. Τὴν θεραπείαν των ἐθεώρουν ὡς ἐπέμβασιν εἰς τὰς θελήσεις τῶν οὐρανίων δυνάμεων, ἀπέδιδον δὲ αὐτὴν ὄχι εἰς τὴν θεραπευτικὴν ιδιότητα τῶν φαρμάκων ἀλλ' εἰς τὰς μυστηριώδεις δυνάμεις αἱ ὅποια ἐνήργουν δι' αὐτῶν.

Γ. L'âme primitive.

Εἰς τὸ βιβλίον τοῦτο ὁ συγγραφεὺς ἐρευνᾷ τὴν ἰδέαν τὴν ὁποίαν σχηματίζει ὁ πρωτόγονος ἄνθρωπος περὶ τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἀτομικότητος. Ἡ πρωτόγονος νοσηρία θεωρεῖ ὅτι ὑπὸ τὴν ποικιλίαν τῶν μορφῶν ποὺ παρουσιάζουν τὰ ὄντα καὶ τὰ πράγματα ὑπάρχει μία κοινὴ οὐσία ἢ ὁποία μετακινεῖται διαρκῶς μεταβαίνουσα ἀπὸ τοῦ ἑνὸς εἰς τὸ ἄλλο καὶ διὰ τῆς ὁποίας ἐξηγεῖται ἡ ὑπαρξίς, ἡ δράσις τῶν ὄντων, αἱ μεταμορφώσεις των, ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος. Μεταξὺ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν ζώων καὶ φυτῶν δὲν ὑπάρχει χάσμα ἀγεφύρωτον· ἡ μετάβασις ἀπὸ τοῦ ἑνὸς εἰς τὸ ἄλλο πεδίου εἶνε διαρκῆς καὶ εὐκολος. Τὴν μυστικιστικὴν ταύτην πραγματικότητα τὴν αἰσθάνονται μᾶλλον παρὰ τὴν ἀντιλαμβάνονται διὰ τοῦ νοός των. Ὅλα ἄρα τὰ πράγματα εἶνε ὁμοιογενῆ, μεταλαμβάνοντα τῆς αὐτῆς οὐσίας· τὸ κυριώτερον δὲ μέλημα τῶν πρωτογόνων εἶνε νὰ ἐξασφαλίσωσι τὴν εὐνοϊκὴν διάθεσίν των, εἴτε περὶ ἐμφύχων πρόκειται εἴτε περὶ ἀψύχων (καθ' ἡμᾶς) διότι ἄνευ τῆς εὐνοϊκῆς διαθέσεών των τίποτε δὲν δύνανται νὰ πράξωσι (παραδ. οἱ ἱεροὶ λίθοι εἰς τοὺς ἀγρούς, τὰ ἱερά δένδρα κτλ.).

Ἡ διπλῆ φύσις εἶνε τι σύνηθες καὶ γενικῶς παραδεδογμένον· ὁ ἄνθρωπος εἶνε δυνατόν νὰ εἶνε ταυτοχρόνως καὶ ζῶον ἐμφανιζόμενος κατὰ

τὴν αὐτὴν στιγμὴν εἰς διάφορα μέρη ὑπὸ δύο μορφάς (π. χ. οἱ μάγοι). Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ διὰ τὰ ζῷα, τὰ φυτὰ καὶ τὰ ἀψυχα ἀκόμη ἀντικείμενα. Εἶνε δήλ. δυνατόν ζῷον τι νὰ εἶνε ταυτοχρόνως καὶ ἓνα ἄλλο ζῷον ἐμφανιζόμενον εἰς δύο διάφορα μέρη ὑπὸ διαφόρους μορφάς. Ἡ «μαύρη μαγεία» τοῦ μεσαίωνα ἐβασίζετο ἐπὶ τῆς συγχρόνου ὑπάρξεως εἰς δύο μέρη τῶν ὑλικῶν ἀντικειμένων τὰ ὁποῖα ἐπρόκειτο νὰ προκαλέσωσι τὸν θάνατον. Ἐκ τῆς μεθέξεως εἰς τὴν διπλὴν φύσιν ἐξηγούνται καὶ τὰ σχετικὰ πρὸς τὸ σύμβολον (totem) τῶν διαφόρων φυλῶν. Τὸ ζῷον ἐπὶ παραδ. τὸ ὅποιον εἶνε τὸ σύμβολον δὲν ὑπάρχει ἀπλῶς μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς φυλῆς ἀλλὰ ὅλα τὰ μέλη τῆς φυλῆς εἶνε συγχρόνως τὸ ζῷον ἐκεῖνο καὶ ἄνθρωποι. Διὰ τοῦτο καὶ ἀπαγορεύεται αὐστηρῶς νὰ τρώγῃσι τὸ ζῷον των διότι θὰ ἦτο τοῦτο «αὐτοφαγία».

Τὴν σχέσιν τοῦ ἀτόμου πρὸς τὴν κοινωνικὴν ὁμάδα ἀντιλαμβάνεται ὁ πρωτόγονος ὡς τὴν τῆς ταυτότητος καὶ τῆς ἀλληλεγγύης. Καθ' ὅμοιον τρόπον ἀντιλαμβάνεται καὶ τὴν μεταξὺ των σχέσιν τῶν διαφόρων ζώων ἑνὸς γένους: ἕκαστον ζῷον εἶνε καὶ φορεὺς τοῦ «πνεύματος» τοῦ γένους. Διὰ τὸν πρωτόγονον οὐχ ἦττον μεταξὺ τοῦ γένους τῶν ζώων καὶ τοῦ τῶν ἀνθρώπων ὑπάρχει ἡ διαφορὰ ὅτι ἐν τῇ δευτέρῃ ὑπάρχει ἐργάνωσις καὶ ἱεραρχία ἡ ὁποία παίζει σημαντικώτατον ρόλον ἐν τῇ ζωῇ τῶν πρωτογόνων. Ἡ σχέσις αὐτὴ τοῦ ἀτόμου πρὸς τὴν ὁμάδα εἶνε τόσο ἰσχυρὰ ὥστε αὐτὴ κανονίζει καὶ τὴν οἰκογενειακὴν συγγένειαν. Τὸ ἄτομον ἔχει τοὺς συγγενεῖς τῆς ὁμάδος του· ἐὰν παύσῃ νὰ εἶνε μέλος τῆς ὁμάδος διακόπτονται καὶ αἱ οἰκογενειακαὶ συγγένειαι.

Ἡ αὐτὴ σχέσις τῆς ἀλληλεγγύης καὶ οἰονεὶ ταυτότητος ὑφίσταται ἀναμεταξὺ τῶν μελῶν τῆς ὁμάδος· συνέπεια εἶνε ὅτι καὶ περὶ τῶν σπουδαιοτάτων πράξεων τοῦ ἀτόμου, ὅπως εἶνε ὁ γάμος καὶ ἄλλαι, ἀποφασίζει ἡ ὁμάς· διὰ τὴν ἀπώλειαν ἢ ζημίαν ποῦ θὰ ὑποστῇ ἐν ἄτομον ζητεῖ τὴν ἀποζημίωσιν ἢ ὁμάς διότι εἰς αὐτὴν θεωρεῖται προσγενομένη ἡ ζημία. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἡ γῆ εἶνε ἰδιοκτησία τῆς ὁμάδος καὶ ὄχι τοῦ ἀτόμου.

Ἡ ἐξέτασις τοῦ πνεύματος τῶν πρωτογόνων πρέπει νὰ ἔχη ὑπ' ὄψιν τις τὰ ἑξῆς δύο στοιχεῖα. 1) ὅτι ναι μὲν ὁ πρωτόγονος θεωρεῖ τὸ ἄτομον ὡς φορέα μυστικιστικῶν δυνάμεων ἀλλὰ τὰς δυνάμεις ταύτας τὰς φαντάζεται πάντοτε ὑπὸ μορφήν εἰδικῶν ὄντων· οὕτω διὰ τὴν ἀκοήν θεωρεῖ ὅτι ἐντὸς τοῦ ὠτός ὑπάρχουν μικρὰ ὄντα ποῦ ἀκούουν: τὸ αὐτὸ καὶ διὰ τὴν ὄρασιν· ὅταν ἀποθνήσκῃ ὁ ἄνθρωπος σημαίνει ὅτι τὸ σχετικὸν μικρὸν ὄν κατεστράφη ἢ ἔφυγε. 2) ὅτι δὲν ὑφίσταται διάκρισις μεταξὺ πνεύματος καὶ ὕλης. Κάθε σῶμα ἀκτινοβολεῖ δυνάμιν τινα καὶ κάθε πνευματικὴ δύναμις εἶνε καὶ σωματικὴ.

Τῆς προσωπικότητος τοῦ ἀτόμου ἀναπόσπαστον μέρος, ὡς ἐξαρτήματα (appartenances) αὐτοῦ, ἀποτελοῦσι πλὴν τοῦ περιεχομένου τῆς συνειδήσεώς του καὶ τοῦ σώματός του καὶ πᾶν ὅ,τι ἀπεχωρίσθη αὐτοῦ (ἦτοι ὄνυχες, μαλλιά, περιττώματα) καὶ αὐτὰ τὰ ὑπόλοιπα τῆς τροφῆς του καὶ ἐνδύματα ὡς καὶ τὰ ἐργαλεῖα καὶ πράγματα ποῦ κατεσκεύασε.

Τόσον εἶνε τοῦτο βέβαιον ὥστε ἐπὶ τῶν «ἀνηκόντων» τούτων δύναται νὰ ἐνεργηθῇ μαγεία ἔχουσα ἄμεσον ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ ἀτόμου εἰς τὸ ὅποιον ἀνήκουν, καὶ τοῦ ὁποίου ἀποτελοῦσι τὸ ἕτερον ἐγὼ του. Ἐν ἑκ τῶν σπουδαιότερων τούτων «ἐξαρτημάτων» θεωρεῖται τὸ λιπὸς τῶν νεφρῶν τὸ ὅποιον, μυστικιστικῶ τῶ τρόπῳ, ἀφομοιοῦται σχεδὸν πρὸς τὴν ζωτικὴν ἀρχὴν, πρὸς τὴν ὁποίαν ἄλλοτε πάλιν ἀφομοιοῦται καὶ ἡ σκιά, ἡ ἢ εἰκὼν τοῦ ἀτόμου. Τὸ ἀτομον οὕτω εἶνε τοῦλάχιστον διπλοῦν διότι περιλαμβάνει τὸν ζῶντα φυσικὸν ἄνθρωπον, τὸν «διπλοῦν» του, λεγόμενον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον «Κρά» (ἂν καὶ εἰς διαφόρους φυλάς ἔχει διάφορα ὀνόματα), τὸ ὅποιον, ὅταν οὗτος κοιμᾶται, ἔρχεται εἰς ἐπικοινωνίαν μὲ τὰ ἄλλα πνεύματα, καὶ εἶνε ὁ φύλαξ του καὶ ἀκόμη ὡς τρίτον τὸ πνεῦμα του τὸ ὅποιον ὅταν θνήσκει ὁ ἄνθρωπος ἐξακο-λουθεῖ νὰ ζῆ εἰς τὸν ἄλλον κόσμον.

Τὸ δεῦτερον μέρος τοῦ ἔργου ἐξετάζει τὰς ἀντιλήψεις τῶν πρωτο-γόνων περὶ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου τοῦ ἀτόμου. Ἡ γέννησις, ἡ ἐξέ-λιξις, ἡ ἐνηλικίωσις, τὸ γῆρας καὶ ὁ θάνατος δὲν θεωροῦνται ὡς συνε-χεῖς φυσιολογικαὶ λειτουργίαι ἀλλ' ὡς αἰφνίδια μεταβολαὶ καταστάσεως ὀφειλόμεναι εἰς τὴν παρουσίαν ἢ ἀπουσίαν μυστικιστικῶν λόγων καὶ αἰτίων. Οἱ πρωτόγονοι δὲν θεωροῦσιν ὅτι τὸ γῆρας συνεπάγεται κατὰ-πτώσιν τῶν φυσικῶν καὶ πνευματικῶν δυνάμεων ἀλλὰ βλέπουσι εἰς αὐτὸ τὸ κορύφωμα τῆς ἀναπτύξεως· ἐξ οὗ καὶ ὁ σεβασμὸς τὸν ὅποιον ἐπιδεικνύουν κατὰ κανόνα εἰς τοὺς ἡλικιωμένους.

Ἐὸ θάνατος κάμνει εἰς τοὺς πρωτόγονους μεγάλην ἐντύπωσιν, τὸν φοβοῦνται, τὸν θεωροῦν μεταδοτικόν, τὸν ἀντιλαμβάνονται ὡς μόλυνσιν, νομίζουσι ὅτι ὁ ἀποθανὼν θὰ ἐλκύσει εἰς ἑαυτὸν καὶ ἄλλους ζῶντας οἱ ὅποιοι ὡς ἐκ τῆς μολύνσεως δυνατὸν νὰ μὴ δύνανται νὰ ἀνθέξουν. Ὁ θάνατος ἐνὸς ἀτόμου θεωρεῖται ὡς ἀπώλεια καὶ ζημία δι' ὀλόκλη-ρον τὴν ὀμάδα ἢ ὁποία θὰ ζητήσῃ καὶ θὰ προσπαθήσῃ νὰ ἐπιτύχῃ ἱκα-νοποίησιν καὶ ἀποζημίωσιν δι' ἑαυτὴν (ἀφοῦ κατ' ἀρχὴν ὁ θάνατος εἶνε βίαιος ὀφειλόμενος εἰς τὴν κακόδουλον ἐνέργειαν ἄλλου ἀνθρώπου). Μέ-ρος τῆς ἱκανοποιήσεως ταύτης ἐπιτυγχάνεται διὰ τῶν τελετουργιῶν καὶ ἄλλων διατυπώσεων, ἡ ὀλικὴ ὀμως τοιαύτη δύναται νὰ ἀγάγῃ καὶ εἰς πόλεμον πρὸς γειτονικὴν φυλὴν εἰς τὴν ὁποίαν θὰ ἀποδοθῇ ὁ θάνατος.— Οἱ πρωτόγονοι πιστεύουσι εἰς τὴν ἐπιδίωσιν· ὁ θάνατος ὀφείλεται εἰς τὴν ἀναχώρησιν ὄντος τινὸς τὸ ὅποιον ἐξησφάλιζε τὰς λειτουργίας τῆς ζωῆς· τὸ ὄν ὀμως τοῦτο δὲν εἶνε οὔτε καθαρῶς πνευματικῆς οὔτε κα-θαρῶς ὀλικῆς φύσεως ἀλλὰ μετέχει μυστικιστικῶ τῶ τρόπῳ καὶ τῶν δύο. Ὁ ἀποθανὼν ἐξακολουθεῖ νὰ ζῆ εἰς ἄλλην κοινωνίαν καὶ δύναται νὰ εἶνε παρὼν εἰς διάφορα μέρη ταῦτοχρόνως. Ἡ προσωπικότης τοῦ θανόντος εἶνε ἀκαθόριστος ὀπως καὶ ἡ τοῦ ζῶντος, περιλαμβάνει δι-λαδὴ καὶ ἄλλα πράγματα οἷα τὰ ἐξαρτήματά του· τοιαῦτα δὲ εἶνε πρω-τίστως τὰ ὀστά του.

Πῶς ὀμως φαντάζονται οἱ πρωτόγονοι τὴν κατάστασιν τῶν νεκρῶν; ἀπλούστατα ὡς ἐξακολουθήσιν τῆς παρούσης ζωῆς· ὁ θανὼν εὑρίσκει τὰ

ἄλλα θανόντα μέλη τῆς ομάδος του καὶ ἐξακολουθεῖ ἐκεῖ τὴν ἰδίαν ζωὴν, μόνον ὅτι ἐκεῖ ὅλα γίνονται ἀνάποδα (ὁ ἥλιος ἀνατέλει ἐκ δυσμῶν κλπ.). Ἔχουν ἀνάγκη τροφῆς καὶ ἄλλων πραγμάτων τὰ ὅποια τὰ τέκνα των θὰ τοὺς ἐξασφαλίσουν, διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ μία ἐκ τῶν κυριωτέρων φροντίδων τῶν πρωτογόνων εἶνε νὰ ἀποκτήσωσι τέκνα· ὁ ἄτεκνος θεωρεῖται ὡς δυστυχέστατος ἄνθρωπος.

Τί γίνονται ὁμῶς οἱ νεκροὶ οἱ ὅποιοι ζοῦν ὁμοίαν πρὸς τοὺς ζῶντας ζωὴν; Καὶ αὐτοὶ τελειωτικῶς ἀποθνήσκουν, ἐκτὸς ἐὰν ἐπανασαρκωθοῦν (ὅπως εἶδομεν ἀνωτέρω). Τὸ γεννώμενον παιδίον θεωρεῖται ὡς ἐπανασάρκωσις ἀποθανόντος προγόνου· μόλις βεβαιωθοῦν ποῖος εἶνε ὁ πρόγονος οὗτος θὰ τὸν μεταχειρισθοῦν ὡς τοιοῦτον μέχρι τῆς ἐνηλικιώσεως· θὰ τὸν σέβονται καὶ θὰ ὑπακούουν ὡς ἐὰν νὰ ἦτο αὐτὸς οὗτος παρών. Ἐξ οὗ καὶ ἡ συνήθεια οὐδέποτε νὰ ἐναντιοῦνται εἰς τὰς θελήσεις καὶ τὰς ἰδιοτροπίας τῶν παιδιῶν ὅποιαιδῆποτε καὶ ἂν εἶνε αὐταί. Μετὰ τὴν ἐφηβότητα καὶ τὴν μύησιν ἢ ὅποια εἶνε ἀνα-γέννησις (ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω) ἀποκτᾷ τὸ παιδίον ἰδίαν προσωπικότητα.

* * *

Ἴδου τὰ συμπεράσματα τῶν ἐμβριθῶν μελετῶν τοῦ κ. Levy Bruhl (περιλαμβάνονται εἰς τὸ τέλος τοῦ πρώτου ἔργου ἰσχύουσιν ὁμῶς διὰ τὸ σύνολον τῶν τεσσάρων συγγραμμάτων).

Οἱ τύποι τῆς μεταγενεστέρας νοοτροπίας ἀσφαλῶς προήλθον ἐκ τῆς προ-λογικῆς καὶ μυστικιστικῆς νοοτροπίας· διὰ τοῦτο καὶ θὰ εὐρίσκονται εἰς αὐτούς, ὑπόδλιγώτερον καταφανῆ μορφήν, χαρακτηριστικὰ τινὰ ἐκείνης. Διὰ τὴν κατανόησιν των εἶνε ἀνάγκη νὰ ἀνατρέξωμεν εἰς τὸν σχετικῶς πρωτόγονον ἐκεῖνον τύπον. Αἱ ὁμαδικαὶ παραστάσεις τῶν πρωτογόνων δὲν εἶνε κυρίως «παραστάσεις» διότι ἡ λέξις αὕτη περιλαμβάνει ἤδη δυσικότητα ὁτλ. τὸ παριστώμενον καὶ τὸ παριστῶν ὑποκείμενον. Εἰς τοὺς πρωτογόνους τὸ ἀντικείμενον δὲν παρίσταται ἀλλὰ κατέχεται καὶ συνάμα κατέχει· πρόκειται ἄρα μᾶλλον περὶ ὁμαδικῶν ψυχικῶν καταστάσεων μεγάλης συγκινητικῆς ἐντάσεως, ἐντάσεως ἢ ὅποια δὲν περιέχει διαφοροποίησιν ἀντικειμένου καὶ ὑποκειμένου. Τὴν νοοτροπίαν ταύτην, τὴν ἀτελεστέραν, ἀκολουθεῖ ὡς πρόοδος, ἐκείνη καθ' ἣν ὁ πρωτόγονος ἄνθρωπος λαμβάνει συνείδησιν τῆς ἀνεξαρτήτου προσωπικότητός του, ὅποτε διακρίνει καὶ τὰ πράγματα ἀπ' ἀλλήλων. Οἱ μυστικιστικοὶ δεσμοὶ περιορίζονται καὶ ἀρχεῖται καὶ ἡ ἀντικειμενικὴ ἐξέτασις τῆς φύσεως καὶ τῶν ἐν αὐτῇ φαινόμενων· τὰ σύμβολα πληθύνονται ὡς μέσα ὡς «φορεῖς» τῶν μυστικιστικῶν μεθέξεων καὶ ἡ νοοτροπία ἀρχίζει νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν τῆς τὸν νόμον τῆς ἀντιφάσεως.

Ἐφ' ὅσον ἐλαττοῦται ἡ σπουδαιότης τῶν μυστικιστικῶν μεθέξεων καὶ ἐξελίσσονται αἱ ὁμαδικαὶ παραστάσεις τείνουσαι νὰ λάβωσι τὴν μορφήν ἀφηρημένων ἐννοιῶν, ἀλλοιοῦται καὶ ὁ προ-λογικὸς χαρακτήρ τῆς νοοτροπίας ἀλλὰ δὲν ἔπεται ὅτι παύει οὔτε καὶ ὅτι δὲν δύναται νὰ διατη-

ρήση και στοιχεῖα ἐκ τῆς προηγουμένης αὐτοῦ καταστάσεως. Τὸ ἀντίθετον θὰ ἦτο παράδοξον. Ἀλλὰ διὰ τὴν ἐξακολουθήσῃ ἢ πρόοδος ἀνάγκη αἱ ἐννοίαι νὰ διατηρήσωσι τὴν ἐλαστικότητα καὶ εὐπλαστότητα των, ἄλλως μεταβάλλονται εἰς ξηροὺς τύπους ἀνεπιδέκτους προόδου. Ἡ Κίνα, αἱ Ἰνδοίαι, ἡ Αἴγυπτος, τὸ Μεξικὸν εἶνε παράδειγμα τούτου. Ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τὰς καλλιτέρας συνθήκας πάλιν ἡ λογικὴ σκέψις δὲν ἔχει ὑποκατασταθῆ τελείως εἰς τὴν προ-λογικὴν νοοτροπίαν. Ἐάν ἀναλύσωμεν τὰς ἐννοίας μας περὶ πνεύματος, ζωῆς, θανάτου, κοινωνίας, τάξεως, συγγενείας, καλλονῆς, θὰ εὕρωμεν, ἐάν ἡ ἀνάλυσις εἶνε πλήρης, ὅτι περιλαμβάνουσι καὶ σχέσεις ἀναγομένας εἰς τὸν νόμον τῆς μεθέξεως, καὶ μὴ ἐξαφανισθεῖσας ἐντελῶς. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη ὑποθέσωμεν ὅτι ἐξαφανίζονται ἐκ τῶν ἀφηρημένων μας ἐννοιῶν ὅλα τὰ προ-λογικὰ καὶ μυστικιστικὰ στοιχεῖα, πάλιν δὲν ἔπεται ὅτι θὰ ἐξαφανισθῆ ἐντελῶς ἡ προ-λογικὴ νοοτροπία. Διότι ἡ λογικὴ σκέψις δὲν καλύπτει ἐξ ὀλοκλήρου τὸ πεδῖον τῶν προγενεστέρων παραστάσεων αἱ ὁποῖαι περιλαμβάνον καὶ στοιχεῖα συναισθηματικὰ καὶ κινητικὰ μέρος ἄρα τῶν στοιχείων τούτων θὰ διατηρηθῆ. Ἡ λογικὴ σκέψις ἀπαιχθάνεται τὴν ἀντίφασιν, ἡ προ-λογικὴ νοοτροπία ἐξ ἐναντίας εἶνε ἀδιάφορος πρὸς αὐτήν· δὲν τὴν ἐπιζητεῖ ἀλλὰ καὶ δὲν τὴν ἀποφεύγει. Ἡ διατηρηθῶσι συνεπῶς πάντοτε ὁμαδικαὶ παραστάσεις ἐκφράζουσαι μεθέξεις πού ἔχει ζήση καὶ αἰσθανθῆ ἐντατικῶς τὸ ἄτομον, μεθέξεις τῶν ὁποίων τὸ ἀπραγματοποίητον ἢ τὸ παράλογον θὰ εἶνε ἀδύνατον νὰ ἀποδειχθῆ. Τοιούτου εἶδους ὁμαδικαὶ παραστάσεις εἶνε εἰς ὅλας τὰς γνωστάς κοινωνίας ἐκείναι ἐπὶ τῶν ὁποίων βασίζονται πολλοὶ κοινωνικοὶ θεσμοὶ οἱ οἱ περιλαμβάνοντες τὰς θρησκευτικὰς καὶ ἠθικὰς μας πεποιθήσεις καὶ συνηθείας. Τὸ γινωσκόμενον προβάλλεται ἔξω τοῦ ἑαυτοῦ μας ἐνῶ αἱ ὁμαδικαὶ παραστάσεις τῆς προ-λογικῆς ἐξασφαλίζουσι πλήρη κοινωνίαν μεταξὺ τῶν ὄντων τὰ ὁποῖα μετέχουσιν ἀλλήλων. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἐπιθυμία μεθέξεως, ἡ τάσις πρὸς αὐτήν εἶνε πολὺ ἰσχυροτέρα καὶ ἐπιτακτικὴ καὶ εἰς τὰς ἰδικὰς μας κοινωνίας ἀπὸ τὴν ἀνάγκη τῆς γνώσεως. Εἶνε βαθυτέρα, ἔρχεται ἀπὸ ποῖο μακρῶς.

Τόσον οἱ φιλόσοφοι ὅσον καὶ οἱ ψυχολόγοι ἐξεκίνησαν ἐκ τῆς ἀρχῆς ὅτι τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα εἶνε παντοῦ καὶ πάντοτε ὅμοιον πρὸς ἑαυτό. Ἡ ἀρχὴ αὕτη εἶνε ἀσυμβίβαστος πρὸς τὰ πράγματα. Ἡ συγκριτικὴ μελέτη μᾶς δεικνύει ὅτι ἡ νοοτροπία τῶν κατωτέρων κοινωνιῶν ἔχει χαρακτηρὰ προ-λογικόν, ἔχει διάφορον προσανατολισμόν, ὅτι αἱ ὁμαδικαὶ τῆς παραστάσεις διέπονται ὑπὸ τοῦ νόμου τῆς μεθέξεως καὶ εἶνε ἀδιάφοροι εἰς τὴν ἀντίφασιν, ὅτι συνδέονται πρὸς ἀλλήλας ὑπὸ προ-συνδέσεων ἀκατανοήτων εἰς τὴν λογικὴν ζωὴν. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς ἰδικῆς μας πνευματικῆς λειτουργίας ῥίπτει αὕτη φῶς καὶ μᾶς ἀναγκάζει νὰ ἀναγνωρίσωμεν ὅτι ἡ λογικὴ ἐνότης τοῦ σκεπτομένου ὑποκειμένου, τὴν ὁποίαν ἐθεώρουσαν ὡς τι δεδομένον οἱ πλεῖστοι τῶν φιλοσόφων εἶνε ἀπλῶς ἐν desideratum. Καὶ εἰς τὴν ἰδικὴν μας ἀκόμη κοινωνίαν πολὺ ἀπέχουσι τοῦ νὰ ἔχουσι ἐξαφανισθῆ παραστάσεις καὶ συνδέσεις παρα-

στάσεων διεπόμεναι ὑπὸ τοῦ νόμου τῆς μεθέξεως. Ὑφίστανται κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀνεξάρτητοι, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἠλαττωμένα: ἀλλ' ἀνεκρίζωτοι, παραλλήλως πρὸς τὰς ἐννοίας τῆς λογικῆς. Αἱ ἠθικαὶ καὶ θρησκευτικαὶ συγκρούσεις ὀφείλονται εἰς τὴν συνύπαρξιν τῶν δύο τούτων στοιχείων ἐκ τῆς μελέτης τῶν ὁποίων πολλαχῶς θὰ εἶνε δυνατόν νὰ διαφωτισθῇ ἡ ἱστορία τῶν θρησκευτικῶν δογμάτων καὶ τῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων.

M. T.

Ἡ ἱστορία τῆς φιλοσοφίας ἐν Γερμανίᾳ κατὰ τὸ 1930.

(Ἐκ τοῦ Archiv für Geschichte der Philosophie)

α) Ἀπὸ τοῦ Bacon μέχρι τοῦ Kant.

Ἐν ἐκ τῶν σπουδαιότερων δημοσιευμάτων διὰ τὴν προκειμένην περίοδον ἀποτελεῖ ἡ νέα ἐκδόσις τῶν ἔργων τοῦ Leibniz: ὁμοίως ἢ ἐπ' ἀφορμῇ τῆς 200ῆς ἐπετείου τῶν γενεθλίων τοῦ Moses Mendelssohn γιγνομένη Jubiläumsausgabe τῶν ἔργων τοῦ φιλοσόφου τούτου. Σπουδαία ἐπίσης εἶνε ἡ νέα ἐκδόσις τῶν ἔργων τοῦ Descartes μετ' εἰσαγωγὴν ὑπὸ Heinrich Rickert. — L. Strauss Die Religionskritik Spinoza's. — Ἐν τῇ ἐκδόσει Kafka 19ος τόμος ἀφιερωμένος εἰς τὸν Leibniz ὑπὸ Stammler. Καὶ οἱ Karl Dürr καὶ Hans Stramm δημοσιεύουσι συγγράμματα ἀφιερωμένα εἰς τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Leibniz. El. Bernardine Sugg: Pierre Bayle. — Else Wentscher «Englische Wege zu Kant». — Bernard Groethuysen «Die Entstehung der bürgerlichen Welt u. Lebensanschauung in Frankreich».

β) Ἀπὸ τοῦ Kant μέχρι σήμερον.

Γενικὰ ἔργα ἐδημοσίευσαν οἱ κ. κ. Karl Joël καὶ ὁ Erich Rothacker (Einleitung in die Geisteswissenschaften). Εἰδικὰ θέματα πραγματεύονται ὁ Werner Gent «Die Raum-zeit Philosophie des 19 Jahrhunderts». — Lucia Grunike: «Der Begriff der Tatsache in der Positivistischen Philosophie des 19 Jahrhunderts». — Rene König: «Die naturalistische Aesthetik in Frankreich und ihre Auflösung», — Εἰδικώτερον μὲ τὴν ἰδεοκρατίαν ἀσχολοῦνται ὁ Gerhard Mazur ἐν τῷ ἔργῳ του «Friedrich Julius Stahl». — Julius Ebbinghaus: «Ludwig Feuerbach». — Ἐν τῇ ἐκδόσει Kröner ἐδημοσιεύθη τὸ 'Κεφάλαιον' τοῦ K. Marx μετ' εἰσαγωγὴν τοῦ B. Kautzky, — Οἱ R. Schottländer καὶ H. Himmelstrup πραγματεύονται περὶ «S. Kierkegaard's Sokratesauffassung». — Πολλὰ ἔργα ἐδημοσιεύθησαν ἀσχολούμενα μὲ τὸν Nietzsche καὶ τὴν φιλοσοφίαν του. Μεταξὺ τούτων ἀναφέρομεν τὰ ἑξῆς: Karl